

■ **Magdalena Pietrzak**
■ Uniwersytet Łódzki
■ <https://orcid.org/0000-0002-2136-356X>
■ magdalena.pietrzak@uni.lodz.pl
■

Zapożyczenia włoskie w dziejach polszczyzny (XVI–XIX w.)

1. Tło historyczne kontaktów polsko-włoskich – 1.1. Włosi w Polsce – 1.2. Polacy we Włoszech – 1.3. Znajomość języka włoskiego – 2. Wpływy włoskie w dobie średniopolskiej (XVI–XVIII w.) – 3. Wpływy włoskie w XIX w. – 4. Główne procesy adaptacyjne – 5. Podsumowanie

1. Tło historyczne kontaktów polsko-włoskich

1.1. Włosi w Polsce

Początki kontaktów polsko-włoskich przypadają na okres średniowiecza. W XI w. Bolesław Chrobry sprowadza do Polski pierwszych włoskich duchownych. W XIII i XIV w. przyjeżdżają świeccy, głównie kupcy i rzemieślnicy (nazywani *Gallici*). Określenie *Italicus* pojawi się dopiero w XV w. Włosi, obok Francuzów, są w wiekach średnich bankierami papieskimi. W XIV w. organizują polskie górnictwo. Większa część Włochów osiada w Krakowie i stąd utrzymuje kontakty z koloniami włoskimi nad Morzem Czarnym. Stopniowo rozwijają się relacje handlowe polsko-włoskie. Do Włoch wysyła się z Polski czerwony barwnik (*czerwc*), futra, skóry, zboże, natomiast z Włoch sprowadza się kosztowne tkaniny (aksamit, jedwab), ałun i drogie kamienie wschodniego pochodzenia.

Nasilenie kontaktów polsko-włoskich przypada na koniec XIV i początek XV w. – na czasy panowania Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły. Z końcem XV w. wzmogły się związki o charakterze kulturalnym z Włochami. Do Polski zaczynały przenikać idee włoskiego Renesansu. W rozwoju sztuki ogromną rolę odegrali sprowadzeni z Włoch architekci i rzeźbiarze: Berecci, Padovano, Gucci, Canavesi.

Ożywienie kontaktów polsko-włoskich przypada na początek XVI w. W 1518 r. Bona Sforza d’Aragona (księżna Bari i Rosano) zostaje za sprawą małżeństwa z polskim królem Zygmuntem Starym polską królową. Wraz z królową do Polski przybywają liczni kupcy i artyści. Z Włoch pochodzą także bankierzy, kucharze, ujeżdżacze koni, muzycy, architekci,

kamieniarze oraz lekarze królewscy. Jest to więc zróżnicowana zarówno społecznie, jak i zawodowo grupa imigrantów. Włoski sposób bycia, tryb życia towarzyskiego podobał się Polakom i zachęcał do naśladowania.

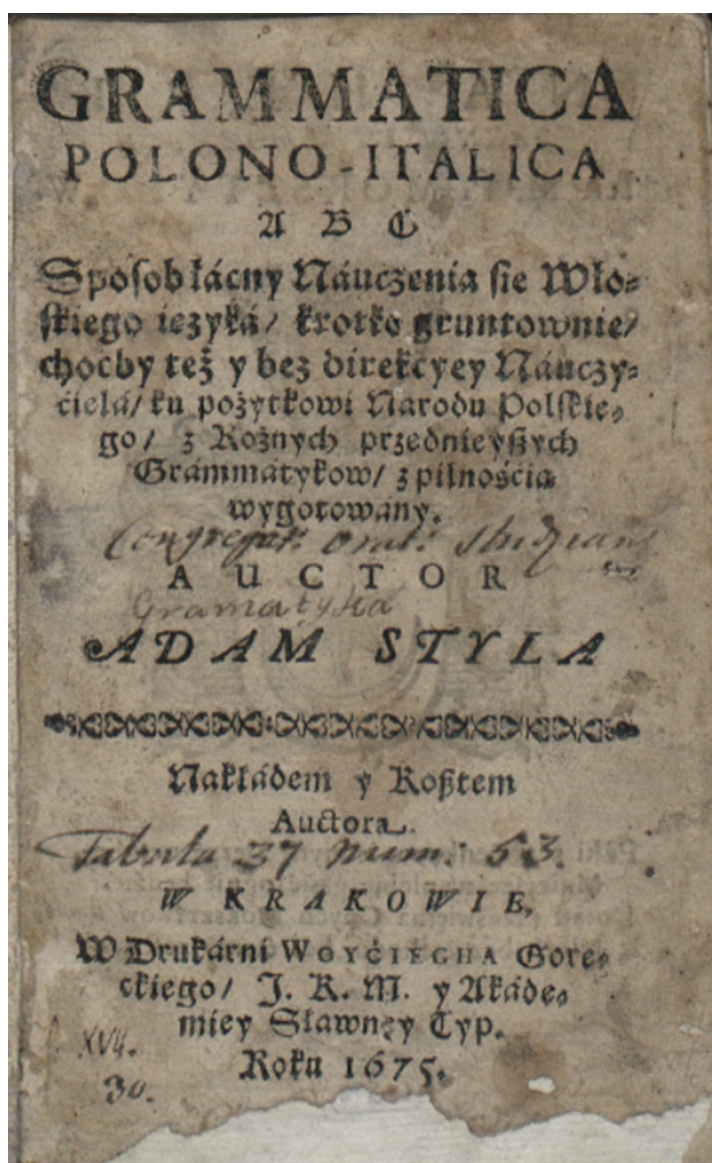
Warto odnotować, że w 1558 r. na polecenie króla Zygmunta Augusta Prospero Provana organizuje pierwszą pocztę polską. Miała ona utrzymywać stały kontakt między Krakowem a Wenecją (przez Wiedeń) przy użyciu systemu koni rozstawnych i zatrudnionych w tym celu posłańców (Borejszo 1986: 48–49).

Jeśli weźmie się pod uwagę pochodzenie przyjezdnych z Włoch, to w wiekach XIV i XV dominują genueńczycy, z kolei w XV w. florentczycy, mediolańczycy i wenecjanie. W XVI w. licznie zaczynają napływać do Polski przedstawiciele południowej części Italii (głównie z Neapolu).

W kolejnych wiekach kontakty polsko-włoskie ulegają osłabieniu. Włosi obecni są jeszcze w otoczeniu ostatniego polskiego króla – Stanisława Augusta Poniatowskiego (głównie artyści: Bacciarelli, Canaletto, Merlini, Lampi). W połowie XIX w. (w okresie Królestwa Kongresowego) najpopularniejszym Włochem był architekt Antonio Corazzi (wł. Giuseppe Antonio Corazzi) – twórca gmachu Teatru Wielkiego w Warszawie (to jeden z 50 projektów realizowanych w ówczesnej Polsce).

1.2. Polacy we Włoszech

Obecność Polaków we Włoszech motywowana jest głównie chęcią kształcenia. Pierwsza polska uczelnia, czyli Akademia Krakowska, powstała w 1364 r., wzorowana była na włoskich uniwersytetach, zwłaszcza Bolońskim. Do czasu rozpoczęcia działalności Polacy jako miejsce studiowania wybierali głównie uczelnie włoskie: w Bolonii (prawo), Padwie (medycyna), a także w Rzymie czy Ferrarze. W XVI i XVII w. włoski kierunek wyjazdów obierany jest dla zdobycia ogłady towarzyskiej i poznania obcej kultury. Najczęściej podróżuje magnateria i bogata szlachta. W związku z popularnością wyjazdów na południe Europy został wydany przewodnik po Włoszech (1614 r.). Z kolei w poł. XVII w. (1675 r.) ukazuje się pierwsza gramatyka języka włoskiego dla Polaków autorstwa Adama Styli pt. *Grammatica Polono-Italica abo sposob łacny nauczania się włoskiego języka krotko, gruntownie, choćby też i bez dyrekcyje nauczyciela ku pożytkowi Narodu Polskiego z różnych przedniejszych grammatyków w pilności wygotowany*.

Źródło: Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa [<https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=204846>]

Od XVII w. relacje polsko-włoskie tracą na sile, a to na skutek wzrostu zainteresowania Francją. Sytuacja polityczna we Włoszech oraz Polsce w XIX w. przyczynia się do osłabienia kontaktów między obu państwami. W tym czasie kontakty polsko-włoskie mają bardziej charakter jednostkowy niż powszechny. We Włoszech kształcili się polscy malarze, m.in. Aleksander Gierzyński, czasowo przebywali znani polscy pisarze, poeci, dyplomaci, m.in. Cyprian Kamil Norwid, Zygmunt Krasiński, Adam Mickiewicz, Józef Ignacy Krasiński czy Henryk Sienkiewicz.

Kontakty polsko-włoskie najsilniejsze były w okresie od poł. XIV do poł. XV w. oraz w wiekach XVI i XVII. Zatem w tym czasie możemy odnotować najsilniejsze wpływy języka włoskiego na polski.

1.3. Znajomość języka włoskiego

W XVI w. język włoski znany był dość dobrze zwłaszcza w kręgach dworskich (dwór królewski, domy magnackie) i wśród bywającej za granicą szlachty. Wiadomo, że pod koniec XVI w. w Krakowie wygłaszano po włosku kazania, przeznaczone dla licznej w tym czasie grupy włoskich imigrantów. Językiem włoskim biegle posługiwał się Zygmunt August (syn Bony), jego najbliższe otoczenie oraz Zygmunt III Waza (XVI–XVII w.; jego matką była Katarzyna Jagiellonka – córka Bony). W języku tym (obok łaciny) prowadzono korespondencję z zagranicą. Polscy senatorowie i duchowni znali biegle włoski z okresu studiów na włoskich uniwersytetach. Językiem włoskim posługiwali się ponadto kupcy i rzemieślnicy (m.in. z Krakowa i Pińczowa) z miast zamieszkiwanych przez włoskich osadników.

W 1565 r. nuncjusz papieski Fulwiusz Ruggieri pisał o Polakach:

z [...] łatwością przejmują zwyczaje i język obcych narodów, a ze wszystkich zaalpejskich najczęściej uczą się obyczajności i języka włoskiego, który jest u nich bardzo używany i lubiony równie jak strój włoski mianowicie we dworze [...]. Odkąd królowa Bona z domu Sforzów, matka teraźniejszego króla, wprowadziła język, strój i wiele innych zwyczajów włoskich, niektórzy panowie zaczęli budować się po miastach w Małej Polsce i na Mazowszu (cyt. za: Klemensiewicz 1980: 344).

2. Wpływy włoskie w dobie średniopolskiej (XVI–XVIII w.)

O charakterze najwcześniejszych włoskich zapożyczeń wyrazowych zadecydowała specyfika kontaktów polsko-włoskich. Dlatego też pożyczki włoskie dotyczyły następujących kręgów tematycznych: stroje, życie dworskie i towarzyskie, kuchnia, ogrodnictwo, sztuki wojenne, bankowość, sztuki piękne.

W XVIII w. wpływ języka włoskiego utrzymywał się w zakresie słownictwa związanego ze sztuką (muzyka, malarstwo).

Z doby staropolskiej do czasów współczesnych przetrwało tylko 9 wyrazów pochodzenia włoskiego, z XVI w. 65 leksemów, z XVII i XVIII stulecia po 35 wyrazów. Do XIX w. polszczyzna miała 144 italianizmy (ponad 13% ogółu zapożyczeń) (dane za: Borejszo 2007: 22–23).

Zapożyczenia włoskie z **doby staropolskiej** (Borejszo 2007) to: *balwierz* ‘fryzjer, goli-broda wykonujący proste zabiegi felczerskie (medyczne), jak opatrywanie ran, wyrywanie zębów’, wł. *barbiere*; *baryła* ‘duża baryłka’, wł. *barilla*; *kasa* ‘skrzynka, szafa do przechowywania pieniędzy, kosztowności’, wł. *cassa*; *kompas*, wł. *compasso*; *lawenda*, wł. *lavanda*; *materac* ‘rodzaj poduszki’, wł. *materasso*; *pomarańcza*, wł. daw. *pomarancia* (dziś *arancia*); *rywula* ‘gatunek wina’ od wł. Rivoglio (nazwa miejscowości na Istrii).

Zapożyczenia włoskie z **XVI w.** (wybrane przykłady za: Borejszo 2007) to: *alt*, wł. *alto*; *antykamera* ‘przedpokój’, wł. *anticamera*; *austeria* ‘zajazd, gospoda’, wł. *osteria* ‘jadłodajnia’; *bank*, wł. *banco* ‘ławka, kantorek’; *bas*, wł. *basso* ‘dół, spód’; *bat* ‘łódź do

przewożenia ładunków’, wł. daw. *batto* ‘statek, łódź’; *cera* ‘mina, barwa’, wł. *cera* ‘kolor twarzy, mina’; *dukat*, wł. *ducato*; *dzianet* ‘koń’, wł. *giannetto*; *fontanna*, wł. *fontana*; *forteca*, wł. *fortezza* ‘siła, moc; twierdza’; *fraszka*, wł. *frasca* ‘gałąź liściasta’; *galera*, wł. *galera* ‘statek, ciężkie więzienia’; *gwardia* ‘oddziały wojskowe’, wł. *guardia* ‘ochrona, opieka’; *intrata* ‘dochód, zysk’, wł. *intrata* ‘wejście, wstęp’; *karat* ‘daw. miara zawartości złota w stopach’, wł. *carato* ‘jednostka masy złota’; *karczoch* ‘roślina’, wł. *carciofo*; *karoca* ‘powóz’, wł. *carrozza*; *karnawał*, wł. *carnevale*; *katafalk* ‘podwyższenie na trumnę’, wł. *catafalco*; *kawaler* ‘jeździec’, wł. *cavaliere*; *klarnet*, wł. *clarinetto*; *komedian* ‘aktor’, wł. *commediante*; *marcepan*, wł. *marzapane*; *maszkara* ‘maska, bal maskowy’, wł. *mascara*, *maschera*; *musztarda*, wł. *mostarda*; *paszkwil*, wł. *pasquillo*; *poczta/poszta* ‘poczta’, wł. *posta*; *por*, wł. *porro*; *sałata*, wł. *insalata*; *skarpety*, wł. *scarpette* od *scarpa* ‘but, trzewik’.

3. Wpływy włoskie w XIX w.

Zapóżyczenia włoskie z wieku XIX (wybrane przykłady za: Borejszo 2007) to: *adagio* 1. ‘utwór muzyczny’, 3. ‘powoli’, wł. *adagio*; *akompaniament* ‘partia instrumentalna’, wł. *accompagnamento*; *akompaniować* ‘towarzyszyć na instrumencie’, wł. *accompagnare*; *akonto* ‘zaliczka’, wł. *a conto* ‘na spłatę, na rachunek’; *akwarela* ‘farba wodna’, ‘obraz’, ‘technika malarska’, wł. *acquarello* daw. ‘liche wino’, ‘akwarela’; *al fresco* ‘technika malarstwa ściennego’, wł. *al fresco* ‘fresk, dosł. na świeżym powietrzu’; *allegro*, wł. *allegro*; *amoroso* muz. ‘pieszczotliwie, czule’, wł. *amoroso*; *andante* 1. ‘utwór muzyczny’, 3. muz. ‘umiarkowanie wolne tempo’, wł. *andante*; *androny* ‘głupstwa, brednie’, wł. *androne* ‘wąski, długi korytarz’; *aria* ‘pieśń’, utwór muz., wł. *aria* ‘powietrze, pieśń’; *arlekin*, wł. *arlecchino*; *a vista* ‘od razu, bez przygotowania’, ‘płatność za okazaniem’, wł. *a vista* ‘za okazaniem’; *awaria* ‘uszkodzenie, zepsucie’, wł. *avaria*; *banda*, wł. *banda*; *baryton*, wł. *baritono*; *basta*, wł. *basta*; *bastion*, wł. *bastione*; *bergamota* ‘gatunek gruszy’, wł. *pera bergamotta* ‘gruszka bargamska’; *bravissimo*, wł. *bravissimo*; *brawo*, wł. *broccolo*; *brutto* ‘bez potraczeń’, wł. *brutto* ‘brzydki, nieładny’; *budyń*, wł. *budino*; *buffo* ‘śpiewak w komicznych rolach operowych’, wł. *buffo*; *bufon* ‘człowiek zarozumiały’, wł. *buffone* ‘błazen’; *bufonada*, wł. *buffonata*; *busola*, wł. *bussola*; *cekin* ‘błyszczący, kolorowy krążek z cienkiej blaszki’, wł. *zecchino* ‘drobna moneta’; *chianti*, wł. *chianti*; *cokół* ‘podstawa, postument’, wł. *zoccolo* ‘chodak; podstawa’; *con amore*, wł. *con amore*; *ditto* ‘tak samo, jak wyżej’, wł. *ditto/detto* ‘zwany, powiedziany’; *divertimento* ‘muzyka rozrywkowa z XVIII w.’, wł. *divertimento* ‘rozrywka, zabawa’; *don* ‘pan, tytuł grzecznościowy księży’, wł. *don*; *donna* ‘panna, dziewczyna’, wł. *donna*; *duet*, wł. *duetto*; *dyletant* ‘laik, amator’, wł. *dilettante*; *fanfara* ‘utwór muzyczny; mała orkiestra dęta’, wł. *fanfara* ‘orkiestra dęta’; *farniente* ‘próżnowanie’, wł. *far niente*; *fatamorgana*, wł. *fata morgana*; *fiasco*, wł. *fiasco*; *firma* ‘przedsiębiorstwo’, wł. *firma* ‘podpis’; *gondolier*, wł. *gondoliere*; *graffiti*, wł. *graffito*; *grave*, wł. *grave*; *grota*, wł. *grotta*; *groteska*, wł. *grottesca*; *in blanco* ‘formularz bez uprzedniego wypełnienia’, wł. *in blanco*; *incognito*, wł. *incognito*; *kalarepa*, wł. *cavolo rapa* dosł. ‘kapusta-rzepa’; *kanalia* ‘człowiek podły’, wł. *canaglia*; *kancona* ‘wiersz liryczny, forma muzyki’, wł. *canzone* ‘pieśń, piosenka’; *kantata*, wł. *cantata*; *karabinier*, wł. *carabiniere*;

karykatura, wł. *caricatura*; kasjer, wł. *cassiere*; kasyno ‘lokal z grami hazardowymi’, wł. *casino* ‘willa, dom wiejski’; kolorysta, wł. *colorista*; koloryt, wł. *colorito*; konto, wł. *conto*; kontrabanda ‘przemyt’, wł. *contrabbando*; kontrabas, wł. *contrabbasso*; konwertyta, wł. *convertito*; kwartet, wł. *quartetto*; kwintet, wł. *quintetto*; laguna, wł. *laguna*; lampion, wł. *lampione*; lawa, wł. *lava*; libretto ‘tekst opery/operetki’, wł. *libretto*; lustro, wł. *lustro* ‘blask, jasność’; łazanek ‘rodzaj klusek’, wł. *lasagna* ‘ciasto z mąki’; madrygał, wł. *madrigale*; maestro, wł. *maestro*; malaria, wł. *malaria*; manatki ‘rzeczy osobiste’, wł. *manata* ‘garść, pęczek’; mandolina, wł. *mandolino*; mankament, wł. *mancamento*; mankiet, wł. *manichetto*; manko, wł. *manco*; mezzo, wł. *mezzo*; mezzosopran, wł. *mezzosopran*; miniatura, wł. *miniatura*; mortadela, wł. *mortadella*; nowela, wł. *novella*; opera, wł. *opera*; operetka, wł. *operetta*; pajac, wł. *pagliaccio*, weneć. *pajazzo*; parasol, wł. *parasole*; pasjonista ‘członek zakonu katolickiego’, wł. *passionista*; pedał, wł. *pedale*; pedant, wł. *pedante*; per procura ‘w zastępstwie’, wł. *per procura*; pianino, wł. *pianino*; pianista, wł. *pianista*; pomidor, wł. *pomodoro*; prymadonna, wł. *prima donna*; rakiet, wł. *racchetta*; regaty ‘zawody łodzi wiosłowych’, wł. *regata*; respiro ‘odroczenie płatności’, wł. *respiro* ‘oddech’, hand. ‘odroczenie płatności’; rotunda, wł. *rotonda*; ryzyko, wł. *rischio*; salami, wł. *salame*; sardynka, wł. *sardina*; secco ‘o winie wytrawne’, wł. *secco* ‘suchy’; sekować ‘dokuczać, nękać’, wł. *seccare* ‘suszyć’; spedycja ‘wysyłka’, wł. *spedizione* ‘wysyłanie, przesyłka’; spedytor, wł. *speditore*; sufit, wł. *soffitto*; szkic ‘projekt, zarys’, lit. ‘krótkie sprawozdanie, rozprawa’, wł. *schizzo* ‘bryzg, chluzt’; sztafeta daw. ‘goniec, posłaniec’, wł. *staffetta* ‘goniec, kurier’; sztukateria ‘dekoracja ścian’, wł. *stuccatura* ‘kitowanie, szpachlowanie’; tamburyn, wł. *tamburino*; temperować ‘ostrzyć koniec ołówka’, wł. *temperare* ‘łagodzić, koić’; tempo ‘szybkość działania’, wł. *tempo* ‘czas, pogoda’; tercet, wł. *terzetto*; tors, wł. *torso*; trawertyn ‘skała’, wł. *travertino*; trawestować ‘przerabiać’, wł. *travestirsi* ‘przebrać za kogo’; tulipan, wł. *tulipano*; waluta ‘jednostka pieniężna’, wł. *valuta* ‘wartość, cena’; wazon, wł. *vaso*; werset, wł. *versetto*; wiolonczela, wł. *violoncello*; wirtuoz, wł. *virtuoso*; zbior ‘bandyta, zbój’, wł. *sbirro*.

4. Główne procesy adaptacyjne

Znaczna część zapożyczeń włoskich występuje w języku polskim w postaci słabo przyswojonej lub nieprzyswojonej. Są to **zwroty/leksemy przeniesione do polszczyzny bez zmiany formy i znaczenia**, np. *a capella*, *a prima vista*, *con amore*, *prima volta*, *dolce far niente*, *per procura*, *per saldo*, *per ultimo*, *poco a poco*; *addio*, *aria*, *banda*, *brutto*, *gondola*, *netto*, *solo*. Zgodność postaci graficznej i fonetycznej z wyrazami włoskimi można tłumaczyć słabym stopniem spolszczenia oraz podobieństwem systemów fonetycznych i fonologicznych obu języków. Wyrazy *altana*, *opera*, *banda* itp. nie zawierają liter, głosek obcych polszczyźnie, dlatego też zostały przejęte bez zmian formalnych.

Najważniejsze procesy adaptacyjne:

Adaptacja graficzna – mowa tu o zastępowaniu włoskich znaków graficznych literami polskimi o identycznym lub zbliżonym brzmieniu, np.:

wł. c [k] → pol. k [k], np. wł. *fiasco* → *fiasko*; *conto* → *konto*;

wł. *v* [v] → pol. *w* [v], np. *bravo* → *brawo*; *taverna* → *tawerna*;

wł. *z* [c] → pol. *c* [c], np. *influenza* → *influenca*.

Adaptacją graficzną będzie zrośnięcie się w polszczyźnie dwóch lub kilku wyrazów włoskich, np. wł. *prima ballerina* – pol. *prymabaleryna*; wł. *prima donna* – pol. *prymadonna*.

Adaptacja fleksyjna – systemy fleksyjne języka włoskiego i polskiego różnią się. Język polski jest językiem fleksyjnym (rozbudowana jest zwłaszcza fleksja imienna – 7 przypadków gramatycznych, trzy rodzaje: oprócz męskiego i żeńskiego – jak w języku włoskim, także nijaki). Najwięcej rzeczowników zapożyczonych do polszczyzny z języka włoskiego to **rzeczowniki rodzaju męskiego z końcówkami -o lub -e** (w języku polskim te końcówki są typowe dla rzeczowników rodzaju nijakiego) oraz **żeńskie z końcówkami -a lub -e**. Proces adaptacji polega na zmianie końcówki lub rodzaju gramatycznego zapożyczonego wyrazu (w ten sposób zostaje włączony do polskiego systemu adaptacyjnego).

1. **Zachowanie włoskiej końcówki -o, -e przy zmianie rodzaju wyrazów z męskiego na nijaki, np.:**
 wł. *libretto* (m.) → pol. *libretto* (n.);
 wł. *motto* (m.) → pol. *motto* (n.);
 wł. *tempo* (m.) → pol. *tempo* (n.).
2. **Zachowanie końcówki -a bez zmiany rodzaju gramatycznego (rzeczowniki rodzaju żeńskiego), np.:**
 wł. *altana* (f.) → pol. *altana* (f.);
 wł. *ballerina* (f.) → pol. *balerina* (f.);
 wł. *fortezza* (f.) → pol. *forteca* (f.);
 wł. *gondola* (f.) → pol. *gondola* (f.);
 wł. *spada* (f.) → pol. *szpada* (f.).
3. **Zachowanie bez zmiany rodzaju gramatycznego, ale ze zmianą końcówki (redukcja -o lub -e) – to najczęstszy sposób adaptacji, np.:**
 wł. *tulipano* (m.) → pol. *tulipan* (m.);
 wł. *vaso* (m.) → pol. *wazon* (m.);
 wł. *versetto* (m.) → pol. *werset* (m.).
4. **Zmiana włoskiej końcówki -o, -e na polską -a połączona ze zmianą rodzaju rzeczownika z męskiego na żeński, np.:**
 wł. *violoncello* (m.) → pol. *wiolonczella* (f.);
 wł. *mandolino* (m.) → pol. *mandolina* (f.).

5. Podsumowanie

Kontakty polsko-włoskie najsilniejsze były w dobie średniopolskiej. Jednakże z tego czasu zachowało się niewiele zapożyczeń. Jak dowodzą badania Marii Borejszo (2007), starsze zapożyczenia z języka włoskiego (w przeciwieństwie do tych późniejszych z XIX w.) dostawały się do polszczyzny ogólnej, podczas gdy te późniejsze występują głównie w językach specjalistycznych.

W wiekach XVIII i XIX w. mimo osłabienia bezpośrednich kontaktów Polski z Włochami, nadal dużą popularnością cieszyły się wyjazdy do Włoch. Wyjeżdżali zwłaszcza zaможniejsi przedstawiciele społeczeństwa, głównie dla zdobycia wykształcenia, obycia towarzyskiego, odwiedzenia miejsc kultu religijnego. Polscy podróżnicy na ogół nie znali języka krajów, po których wędrowali. Dawne zapożyczenia dostawały się do polszczyzny głównie drogą mówioną, czyli przez naśladownictwo brzmienia wyrazów w języku włoskim. W wypadku zapożyczeń późniejszych, które przenikały do polszczyzny przede wszystkim drogą graficzną, silniejsza była identyfikacja wyrazów z ich obcojęzycznymi pierwowzorami. Stabilizacji formalnej i semantycznej sprzyjał fakt, że zapożyczone leksemy przybierały w polszczyźnie status terminów, używanych przez niewielką liczbę Polaków.

Bibliografia

- Borejszo M., 1977, *Sposoby adaptacji formalnej włoskich zapożyczeń leksykalnych w języku polskim*, „Poradnik Językowy”, z. 10, s. 443–451, <https://poradnik-jezykowy.uw.edu.pl/issue/900> (dostęp: 29.10.2025).
- Borejszo M., 1981, *Rozwój formalny i semantyczny wyrazu kawaler w języku polskim*, „Język Polski”, t. 61, z. 3–5, s. 187–199, <https://mbc.malopolska.pl/pl/podglad/jezyk-polski-jan-safarewicz-92364/> (dostęp: 29.10.2025).
- Borejszo M., 1986, *Początki w historii języka polskiego*, „Język Polski”, t. 66, z. 1–2, s. 46–53, <http://old.mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=25528&from=publication> (dostęp: 29.10.2025).
- Borejszo M., 1987, *Kategorie semantyczne zapożyczeń włoskich w dobie nowopolskiej*, [w:] M. Preyzner (red.), *Język. Teoria – dydaktyka. Materiały VIII Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków. Karpacz, 3–6 III 1983*, Kielce: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, s. 243–261.
- Borejszo M., 2007, *Zapożyczenia włoskie we współczesnej polszczyźnie*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Klemensiewicz Z., 1980, *Historia języka polskiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Okoń J. (red.), 1998, *Włochy a Polska – wzajemne spojrzenia. Księga referatów międzynarodowej sesji naukowej w Uniwersytecie Łódzkim 15–17 kwietnia 1997 r.*, Łódź: Uniwersytet Łódzki. Katedra Literatury Staropolskiej i Nauk Pomocniczych. Sejmik Samorządowy Województwa Łódzkiego.
- Walczak B., 1999, *Zarys dziejów języka polskiego*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Zawadzka D., 1976, *Zapożyczenia włoskie w języku polskim XVI wieku*, „Kultura i Społeczeństwo”, t. 20, z. 1, s. 117–126.

■ **Magdalena Pietrzak**
■ Uniwersytet Łódzki
■ <https://orcid.org/0000-0002-2136-356X>
■ magdalena.pietrzak@uni.lodz.pl
■

I prestiti linguistici dall'italiano nella storia del polacco (XVI–XIX secolo)

1. Il contesto storico dei contatti italo-polacchi – 1.1. Gli italiani in Polonia – 1.2. I polacchi in Italia – 1.3. La conoscenza della lingua italiana – 2. L'influenza italiana nell'epoca del polacco medio (secoli XVI–XVIII) – 3. L'influenza italiana nel XIX secolo – 4. I principali processi di adattamento – 5. Conclusione

1. Il contesto storico dei contatti italo-polacchi

1.1. Gli italiani in Polonia

Le origini dei contatti tra Polonia e Italia risalgono al Medioevo. Nell'XI secolo Boleslao il Prode porta in Polonia i primi sacerdoti italiani. Nel XIII e XIV secolo arrivarono i laici, soprattutto mercanti e artigiani (chiamati *Gallici*). Il termine *Italicus* comparirà solo nel XV secolo. Gli italiani, insieme ai francesi, sono nel Medioevo i banchieri papali. Nel XIV secolo sono i supervisor delle attività minerarie polacche. La maggior parte degli italiani, in Polonia, si stabilisce a Cracovia e da lì mantiene i contatti con le colonie italiane nel Mar Nero. Gradualmente si sviluppano le relazioni commerciali tra Polonia e Italia. Dalla Polonia vengono spediti in Italia coloranti rossi (*czerwc*), pellicce, cuoio e grano, mentre dall'Italia vengono importati tessuti costosi (velluto, seta), allume e pietre preziose provenienti dall'oriente.

I contatti tra Polonia e Italia si intensificano tra la fine del XIV e l'inizio del XV secolo, durante i regni di Casimiro il Grande e di Ladislao Jagellone. Con la fine del XV secolo si intensificarono i legami di carattere culturale con l'Italia. Le idee del Rinascimento italiano cominciarono a penetrare in Polonia. Gli architetti e gli scultori portati in Polonia dall'Italia – Berecci, Padovano, Gucci, Canavesi – svolsero un ruolo importante nello sviluppo dell'arte.

I contatti tra Polonia e Italia divennero più vivaci all'inizio del XVI secolo. Bona Sforza d'Aragona (duchessa di Bari e Rosano) diventa regina polacca grazie al matrimonio con il re polacco Sigismondo il Vecchio. Insieme alla regina, arrivano in Polonia numerosi mercanti

e artisti italiani. Dall'Italia provengono anche banchieri, cuochi, cavallerizzi, musicisti, architetti, scalpellini e medici reali. Si tratta quindi di un gruppo eterogeneo di immigrati sia dal punto di vista sociale che professionale. Il modo italiano di essere, di vivere la socialità, attraeva i polacchi e li incoraggiava a imitarlo.

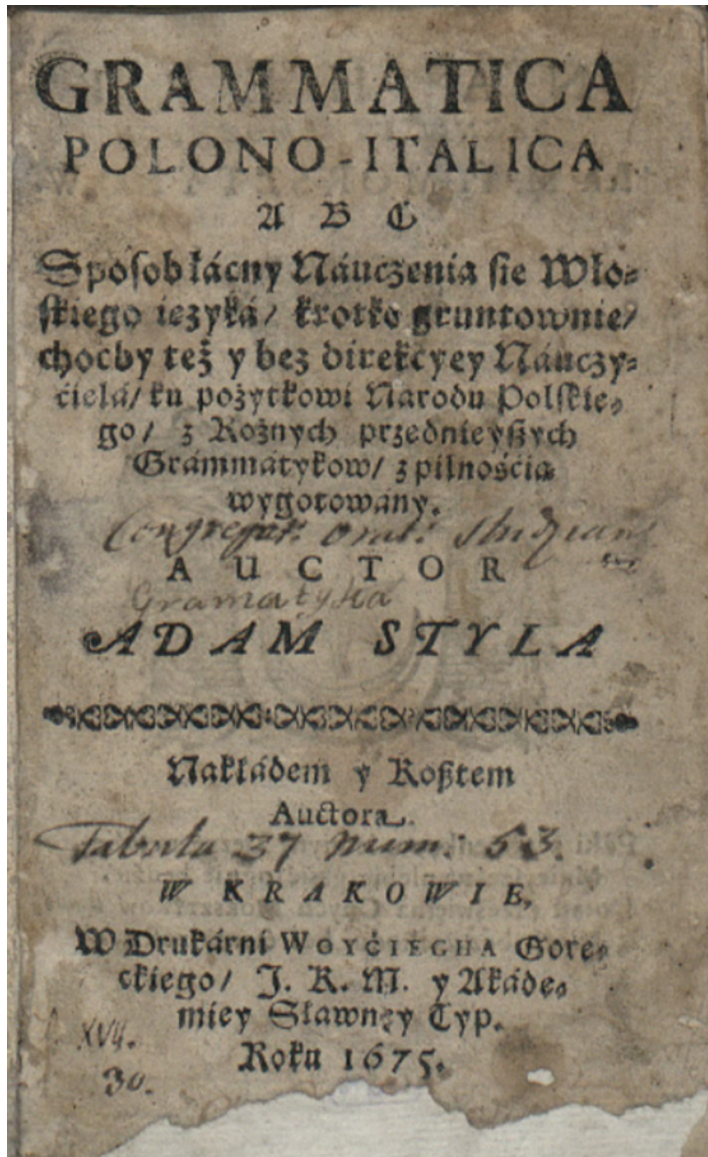
È degno di nota osservare che nel 1558, per volere del re Sigismondo Augusto, Prospero Provana organizza il primo ufficio postale polacco. Il suo scopo era quello di mantenere un contatto costante tra Cracovia e Venezia (via Vienna) utilizzando un sistema di cavalli staffetta per i messaggeri impegnati a tale scopo (vedi Borejszo 1986).

Se si considerano le origini dei visitatori italiani, nel XIV e XV secolo dominavano i genovesi, seguiti nel XV secolo da fiorentini, milanesi e veneziani. Nel XVI secolo, cominciarono ad arrivare in Polonia in numero maggiore i rappresentanti dell'Italia meridionale (soprattutto da Napoli).

Nei secoli successivi i contatti italo-polacchi si indebolirono. Gli italiani erano comunque presenti ancora nell'*entourage* dell'ultimo re polacco, Stanislao Augusto Poniatowski (soprattutto artisti: Bacciarelli, Canaletto, Merlini, Lampi). A metà del XIX secolo (durante il Regno del Congresso), l'italiano più popolare era l'architetto Antonio Corazzi (Giuseppe Antonio Corazzi) – autore dell'edificio del Gran Teatro di Varsavia (uno dei 50 progetti costruiti in Polonia all'epoca).

1.2. I polacchi in Italia

I polacchi venivano in Italia soprattutto per l'istruzione. La prima università polacca, l'Accademia di Cracovia, fondata nel 1364, si ispirava alle università italiane, in particolare a quella di Bologna: fin dall'inizio della sua attività accademica i polacchi sceglievano come luogo di studio principalmente le università italiane: Bologna (giurisprudenza), Padova (medicina), nonché Roma e Ferrara. Nel XVI e XVII secolo i polacchi sceglievano l'Italia per venire ad imparare il galateo e per conoscere la cultura straniera. Erano i magnati e la ricca nobiltà a viaggiare di più. La popolarità dei viaggi nell'Europa meridionale portò alla pubblicazione di una guida dell'Italia (1614). A sua volta, a metà del XVII secolo (1675), Adam Styła pubblicò la prima grammatica della lingua italiana per polacchi, intitolata *Grammatica Polono-Italica abo sposob łacny nauczzenia się włoskiego języka krotko, gruntownie, choćby też i bez dyrekcyjnej nauczyciela ku pożytkowi Narodu Polskiego z różnych przedniejszych grammatyków w pilności wygotowany* [Grammatica Polono-Italica ovvero il modo facile di imparare la lingua italiana velocemente, approfonditamente, anche senza direzione dell'insegnante, al servizio della Nazione Polacca, preparato con cura da vari bravi grammatici]

Źródło: Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa [<https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=204846>]

A partire dal XVII secolo, le relazioni italo-polacche si indebolirono a causa del crescente interesse da parte dei polacchi per la Francia. La situazione politica dell'Italia e della Polonia nel XIX secolo contribuisce a indebolire i contatti tra i due Paesi. In questo momento, i contatti polacco-italiani sono più individuali che universali. In Italia studiarono pittori polacchi come Aleksander Gierymski, mentre vi soggiornarono temporaneamente noti scrittori, poeti e diplomatici polacchi, tra cui Cyprian Kamil Norwid, Zygmunt Krasiński, Adam Mickiewicz, Józef Ignacy Kraszewski e Henryk Sienkiewicz.

1.3. La conoscenza della lingua italiana

I contatti tra Polonia e Italia furono più forti tra la metà del XIV e la metà del XV secolo e nel XVI e XVII secolo. È quindi in questo periodo che possiamo registrare la più forte influenza dell'italiano sul polacco.

Nel XVI secolo l'italiano era abbastanza conosciuto, soprattutto negli ambienti di corte (corte reale, case magnatizie) e tra la nobiltà che andava all'estero. È noto che alla fine del XVI secolo a Cracovia si tenevano sermoni in italiano, destinati all'allora numeroso gruppo di immigrati italiani. Sigismondo Augusto (figlio di Bona), il suo entourage più stretto e Sigismondo III Vasa (XVI–XVII secolo) parlavano fluentemente l'italiano. In questa lingua (oltre che in latino) si svolgeva la corrispondenza con l'estero. I senatori e il clero polacchi parlavano correntemente l'italiano grazie ai loro studi nelle università italiane. L'italiano era parlato inoltre dai mercanti e dagli artigiani (compresi quelli di Cracovia e di Pińczów) delle città abitate da coloni italiani.

Nel 1565 il nunzio papale Fulvio Ruggieri scrisse dei polacchi:

con [...] facilità assumono i costumi e la lingua delle nazioni straniere, e di tutte quelle d'oltralpe apprendono la maggior parte dei costumi e della lingua d'Italia, che è molto usata e amata da loro, tanto quanto il vestito italiano, soprattutto a corte [...]. Da quando la regina Bona della famiglia Sforza, madre dell'allora re, introdusse la lingua, il costume e molte altre usanze italiane, alcuni signori cominciarono a costruirsi case nelle città della Piccola Polonia e della Mazovia (cit. da: Klemensiewicz 1980: 344).

2. L'influenza italiana nell'epoca del polacco medio (secoli XVI–XVIII)

La natura dei primi prestiti linguistici dall'italiano è stata determinata dalla specificità dei contatti tra Polonia e Italia, ecco perché i prestiti italiani riguardavano i seguenti ambiti tematici: abbigliamento, vita di corte e sociale, cucina, giardinaggio, arti marziali, banche, belle arti.

Nel XVIII secolo l'italiano mantiene la sua influenza nel vocabolario polacco relativo alle arti (musica, pittura).

Solo 9 parole di origine italiana dall'epoca dell'antica Polonia sono sopravvissute ai tempi moderni, 65 lessemi del XVI secolo e 35 parole rispettivamente dal XVII e XVIII secolo. Nel XIX secolo la lingua polacca contava 144 italianismi (oltre il 13% del totale dei prestiti – dati da: Borejszo 2007: 22–23).

I prestiti linguistici dall'italiano risalenti all'**epoca del polacco antico** (Borejszo 2007): *balwierz*, barbiere; *baryła*, barile; *kasa*, cassa; *kompas*, compasso; *lawenda*, lavanda; *materac*, materasso; *pomarańcza*, it. ant. *pomarancia* (oggi: arancia); *rywula*, Rivoglio (vino, dal nome dell'omonima località in Istria).

Prestiti italiani del **XVI secolo** (esempi selezionati: Borejszo 2007): *alt*, alto; *antykamera*, anticamera; *austeria*, osteria; *bank*, banco, banca; *bas*, basso, 'fondo'; *bat*, it. ant. *batto*, 'nave, barca'; *cera*, cera, inteso come 'colore del viso'; *ducato*, ducato; *dzianet*, giannetto, cavallo; *fontanna*, fontana; *forteca*, fortezza, 'forza, roccaforte'; *fraszka*, frasca; *galera*, galera, nave-prigione; *guardia* – in polacco 'truppe', guardia, 'protezione, tutela'; *intrata*, entrata, 'ingresso, guadagno'; *karat* – in polacco 'antica misura del contenuto d'oro in piedi',

in italiano carato, unità di peso dell'oro; *karczoch* – in polacco 'pianta', in italiano carciofo; *karoca*, carrozza; *karnawał*, carnevale; *katafalk*, catafalco; *kawaler*, cavaliere, uomo single; *klarnet*, clarinetto; *komediant*, commediante, attore; *marcepan*, marzapane; *maszkara*, 'mascara', maschera; *musztarda*, mostarda; *paszkwil*, pasquillo; *poczta/poszta*, posta; *por*, porro; *sałata*, insalata; *skarpeta*, 'scarpetta' da scarpa, stivale.

Prestiti italiani del XVII secolo (alcuni esempi: Borejszo 2007): *arsenał*, arsenale; *baldachim*, baldacchino; *bandyta*, bandito; *batalia*, battaglia; *facjata*, facciata; *final*, finale; *impresa*, impresa; *kawaleria*, cavalleria; *makaron*, maccherone; *paragon*, paragone; *raca*, razzo; *sardela*, sardella; *statysta*, statista; *szkatuła*, scatola, scatolina; *szpada*, spada; *szytlet*, stiletto; *taca*, in polacco 'piatto usato per trasportare e servire il cibo', tazza 'tazza da tavola, vaso da toilette'; *tenore*, tenore; *żupan* in polacco antico abito da uomo polacco, giubbone, in italiano antico *giuppone*, 'abito da uomo'.

Prestiti italiani del XVIII secolo (alcuni esempi, Borejszo 2007): *batalion*, battaglione; *belweder*, belvedere, luogo da cui si ammira una bella vista; *brawura*, bravura; *faworyt*, favori; *festyn*, festino; *galeria*, galleria; *granit*, granito; *kalafior*, cavolfiore; *kawalkata*, in polacco corteo di cavalli, cavalcata; *koperta*, in polacco; busta da lettera, coperta; *korsarz*, corsaro; *kwarantanna*, quarantena; *mozaika*, mosaico; *nowenna*, novena; *nowicjat*, noviziato; *nuncjatura*, nunziatura; *parapet*, in polacco terrapieno protettivo, in italiano parapetto; *partytura*, partitura musicale; *pulpet*, polpetta; *salceson*, salsiccion, (salsiccia lunga e spessa).

Un numero considerevole di prestiti dell'epoca del polacco medio è oggi caduto in disuso nel polacco, altri però rimangono, ma con significati diversi. Al primo gruppo appartengono i nomi di vecchie realtà (arcaismi o storicismi sostanziali), ad esempio i **nomi di antichi gruppi professionali o sociali** quali *balwierz*, *kortezan* (cortigiano), *lazaron* (mendicante, senzatetto, lazzarone), i nomi attinenti all'area lessicale delle arti militari, come ad esempio i **nomi di armi** (*daga*, *falkon*, *falkonet*, *taran*), i **nomi di formazioni militari e di fortificazioni** (ad esempio *kawaleria*, *parapet* – terrapieno protettivo dalla parte del nemico), i **nomi di unità monetarie, misure e pesi** (*dukat*, *skud*), i **nomi di tipi di nave** (*galera*, *galiot*), i **nomi di balli** (*forlana*, *lavolta*, *pawana*), di **strumenti musicali** (*sztort*, *viola da braccio*), di **giochi** (*diabolo*, *tombola*), di mobili (*cassone*), di **bevande e cibi** (*perduta*), di capi di **abbigliamento e accessori** (*manela*, ovvero 'spallina, braccialetto').

3. Le influenze italiane nel polacco del XIX secolo

Prestiti italiani del XIX secolo (alcuni esempi: Borejszo 2007): *adadzio* sign. 1 – 'brano musicale', sign. 3 – 'lentamente', adagio; *akompaniament*, accompagnamento; *akompaniować*, accompagnare, in musica; *akonto*, a conto / acconto; *akwarela*, *acquarello*, per esteso 'vino scadente, annacquato'; *al fresco*, afresco, affresco letteralmente 'all'aria fresca'; *allegro*, allegro, in musica; *amoroso*, amoroso, in musica; *andante*, in polacco sign. 1 – 'brano musicale', sign. 3. 'tempo moderatamente lento', in italiano andante; *androny*, in polacco 'follie, sproloqui', in italiano androne, 'corridoio stretto e lungo'; *aria*, aria ('nel senso di canzone, musica'); *Arlekin*, Arlecchino; *a vista* in polacco, come in italiano, 'subito, senza preavviso'; *awaria*, avaria; *banda*, banda; *baryton*, baritono; *basta*, basta; bastion, bastione;

bergamota, pera bergamotta, tipo di pera; *bravissimo*, bravissimo; *brokuł*, broccolo; *brutto*, in polacco nel senso di un valore al lordo, non al netto, brutto, in italiano nel senso di ‘non bello’; *budyń*, budino; *buffo*, in polacco ‘cantante in ruoli operistici comici’, buffo; *bufon*, in polacco ‘uomo presuntuoso’, buffone; *bufonada*, buffonata; *busola*, bussola; *cekin*, in polacco *paillette*, zecchino, piccola moneta; *Chianti*, Chianti; *cokół*, in polacco ‘base, piedistallo’, zoccolo; *con amore*, con amore; *ditto*, in polacco ‘come sopra’, ditto/detto; *divertimento*, in polacco musica popolare settecentesca, divertimento, intrattenimento, svago; *don*, don; *donna* in polacco ‘fanciulla, ragazza’, donna; *duet*, duetto; *dyletant*, dilettante; *fanfara*, fanfara, banda di ottoni; *farniente*, far niente, ozio; *faszysta*, fascista; *fatamorgana*, fata Morgana; *fiasko*, fiasco – in entrambi i casi nel senso di fallimenti, disdetta; *firma*, in polacco ‘ditta, impresa’, firma *gondolier*, gondoliere; *graffiti*, graffito/-i; *grave*, grave; *grota*, grotta; *groteska*, grottesca; *in blanco*, in bianco; *incognito* in polacco /in'kɔgnito/, incognito; *kalarepa*, cavolo rapa; *kanalia*, canaglia; *kancona*, in polacco ‘poesia lirica, canzone; *kantata*, cantata; *karabinier*, carabiniere; *karykatura*, caricatura; *kasjer*, cassiere; *kasyno*, casinò, e anche casino nel senso di ‘villa, casa di campagna’; *kolorysta*, colorista; *koloryt*, colorito; *konto*, conto; *kontrabanda*, contrabbando; *kontrabas*, contrabbasso; *konwertyta*, convertito; *kwartet*, quartetto; *kwintet*, quintetto; *laguna*, laguna; *lampion*, lampione; *lawa*, lava; *libretto*, libretto (di un’opera); *lustro*, lustro (splendore, luminosità); *łazanek*, lasagna; *madrygał*, madrigale; *maestro*, maestro; *malaria*, malaria; *manatki*, in polacco ‘oggetti personali’, manata, manciata; *mandolina*, mandolino; *mankament*, mancamento (nel senso di difetto, mancanza); *mankiet*, manichetto; *manko*, manco; *mezzo*, mezzo; *mezzosopran*, mezzosoprano; *miniatura*, miniatura; *mortadela*, mortadella; *nowela*, novella; *opera*, opera; *operetka*, operetta; *pajac*, pagliaccio, venez. *pajazzo*; *parasol*, parasole, ombrello; *pasjonista*, padre passionista; *pedał*, pedale; *pedant*, pedante, *per procura*, per procura; *pianino*, pianoforte; *pianista*, pianista; *pomidor*, pomodoro; *prymadonna*, prima donna; *rakieta*, raketta; *regaty*, regata; *respiro*, in polacco definizione usata per un pagamento dilazionato’, respiro; *rotunda*, rotonda; *ryzyko*, rischio; *salami*, salame; *sardynka*, sardina; *secco*, secco (del vino); *sekować*, seccare, nel senso di annoiare, disturbare; *spedycja*, spedizione; *spedytor*, speditore; *sufit*, soffitto; *szkic*, schizzo; *sztafeta*, staffetta, messaggero; *sztukateria*, stucchi; *tamburyn*, tamburino; *temperować*, temperare (di una matita); *tempo* in polacco nel senso di ritmo, ‘velocità di esecuzione’, tempo; *tercet*, terzetto; *tors*, torso; *trawertyn*, travertino; *trawestować*, in polacco ‘rifare’, travestire; *tulipan*, tulipano; *waluta*, valuta; *wazon*, vaso; *verso*, versetto; *violoncel*, violoncello; *wirtuoz*, virtuoso; *zbir*, sbirro.

4. I processi di adattamento

È presente nel polacco un numero significativo di prestiti dall’italiano o in forma poco oppure non assimilata. Si tratta di **frasi/lessemi assunti nel polacco senza alcun cambiamento di forma o di significato**, come ad esempio *a capella*, *a prima vista*, *con amore*, *prima volta*, *dolce far niente*, *per procura*, *per saldo*, *per ultimo*, *poco a poco*; *addio*, *aria*, *banda*, *brutto*, *gondola*, *netto*, *solo*. La congruenza della forma grafica e fonetica tra la forma in polacco e quella in italiano si spiega con il debole grado di polonizzazione e la somiglianza

dei sistemi fonetici e fonologici delle due lingue. Le parole *altana*, *opera*, *banda*, ecc. non contengono lettere o suoni estranei alla lingua polacca e sono state quindi adottate senza modifiche formali.

I più importanti processi di adattamento:

Adattamento grafico – si tratta della sostituzione dei segni grafici italiani con lettere polacche di suono identico o simile, ad esempio:

italiano **c** [k] → pol. **k** [k], es. italiano fiasco → *fiasko*; conto → *konto*;

italiano **v** [v] → pol. **w** [v], ad es. bravo → *brawo*; taverna → *tawerna*;

italiano **z** [c] → pol. **c** [c], es. influenza → *influenca*.

Un adattamento grafico è la fusione di due o più parole italiane in polacco, ad esempio *prima ballerina* in italiano → *prymabalerina* in polacco; *prima donna* in italiano → *prymadonna* in polacco.

Adattamento di flessione – i sistemi di flessione dell'italiano e del polacco sono diversi. Il polacco è una lingua flessiva (è ampia soprattutto la flessione dei nomi – 7 casi grammaticali, tre generi: oltre al maschile e al femminile – come in italiano, anche il neutro). La maggior parte dei sostantivi mutuati in polacco dall'italiano sono **sostantivi maschili con le desinenze -o, -e** (in polacco queste desinenze sono tipiche dei sostantivi neutri) e **femminili con le desinenze -a, -e**.

Il processo di adattamento consiste nel cambiare la desinenza o il genere grammaticale della parola presa in prestito (in questo modo viene incorporata nel sistema di adattamento polacco).

- 1. Rimane la desinenza italiana -o, -e quando il genere della parola cambia da maschile a neutro**, ad esempio:
it. *libretto* (m.) → pol. *libretto* (n.);
it. *motto* (m.) → pol. *motto* (n.);
it. *tempo* (m.) → pol. *tempo* (n.).
- 2. Rimane la desinenza -a senza cambiare il genere grammaticale (sostantivi femminili)**, ad esempio:
it. *altana* (f.) → pol. *altana* (f.);
it. *ballerina* (f.) → pol. *balerina* (f.);
it. *fortezza* (f.) → pol. *forteca* (f.);
it. *gondola* (f.) → pol. *gondola* (f.);
it. *spada* (f.) → pol. *szpada* (f.).
- 3. Senza modifica del genere grammaticale, ma con cambiamento di desinenza** (riduzione di -o, -e), (questa è la modalità più comune di adattamento), ad esempio:
it. *tulipano* (m.) → pol. *tulipano* (m.);
it. *vaso* (m.) → pol. *vaso* (m.);
it. *versetto* (m.) → pol. *versetto* (m.).
- 4. Sostituzione della desinenza italiana -o, -e nella desinenza polacca -a, unita alla modificadel genere del sostantivo, dal maschile al femminile**, ad esempio:
it. *violoncello* (m.) → pol. *wiolonczella* (f);
it. *mandolino* (m.) → pol. *mandolina* (f.).

5. Conclusione

I contatti tra polacco e italiano sono stati più forti nel periodo del polacco medio. Tuttavia di questo periodo sono sopravvissuti pochi prestiti. Come mostra la ricerca di Maria Borejszo (2007), i prestiti linguistici più vecchi dall'italiano (rispetto a quelli più tardivi, del XIX secolo) sono entrati nel polacco generale, a differenza di quanto è accaduto per quelli più tardivi, che si trovano ricorrono nei linguaggi specialistici.

Nel XVIII e XIX secolo, nonostante l'indebolimento della frequenza di contatti diretti tra Polonia e Italia, i viaggi in Italia rimasero popolari. Soprattutto i membri più ricchi della società polacca si recavano in Italia, soprattutto per ricevere un'istruzione, per socializzare e per visitare i luoghi di culto. I viaggiatori polacchi in genere non conoscevano la lingua dei paesi che attraversavano. I vecchi prestiti sono entrati nel polacco soprattutto attraverso la lingua parlata, cioè imitando il suono delle parole in italiano. Nel caso dei prestiti successivi, che sono entrati nel polacco soprattutto attraverso i mezzi grafici, l'identificazione delle parole con i loro prototipi in lingua straniera è stata più forte. La stabilizzazione formale e semantica è stata favorita dal fatto che i lessemi presi in prestito hanno assunto lo status di termini del polacco, utilizzati da un numero ristretto di polacchi.

Bibliografia

- Borejszo M., 1977, *Sposoby adaptacji formalnej włoskich zapożyczeń leksykalnych w języku polskim*, "Poradnik Językowy", quad. 10, pp. 443–451, <https://poradnik-jezykowy.uw.edu.pl/issue/900> (accesso: 29.10.2025).
- Borejszo M., 1981, *Rozwój formalny i semantyczny wyrazu kawaler w języku polskim*, "Język Polski", vol. 61, quad. 3–5, pp. 187–199, <https://mbc.malopolska.pl/pl/podglad/jezyk-polski-jan-safarewicz-92364/> (accesso: 29.10.2025).
- Borejszo M., 1986, *Początki w historii języka polskiego*, "Język Polski", vol. 66, quad. 1–2, pp. 46–53, <http://old.mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=25528&from=publication> (accesso: 29.10.2025).
- Borejszo M., 1987, *Kategorie semantyczne zapożyczeń włoskich w dobie nowopolskiej*, [in:] M. Preyzner (a cura di), *Język. Teoria – dydaktyka. Materiały VIII Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków. Karpacz, 3–6 III 1983*, Kielce: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, pp. 243–261.
- Borejszo M., 2007, *Zapożyczenia włoskie we współczesnej polszczyźnie*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Klemensiewicz Z., 1980, *Historia języka polskiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Okoń J. (a cura di), 1998, *Włochy a Polska – wzajemne spojrzenia. Księga referatów międzynarodowej sesji naukowej w Uniwersytecie Łódzkim 15–17 kwietnia 1997 r.*, Łódź: Uniwersytet Łódzki. Katedra Literatury Staropolskiej i Nauk Pomocniczych. Sejmik Samorządowy Województwa Łódzkiego.
- Walczak B., 1999, *Zarys dziejów języka polskiego*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Zawadzka D., 1976, *Zapożyczenia włoskie w języku polskim XVI wieku*, "Kultura i Społeczeństwo", vol. 20, quad. 1, pp. 117–126.